

УДК 329(477.85)

© **Наталія Ротар**
(Чернівці)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ПАРТІЙНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ГРОМАДІ

Основними гальмуючими чинниками формування партійних ідентичностей на початковому етапі трансформаційних перетворень стала відсутність спеціального партійного законодавства та збереження змішаної виборчої системи, що робило політичні партії фактично «зайвим» інститутом політичної системи. А в ситуації відсутності визначеної соціальної бази функціонування політичних партій в Україні взагалі набувало хаотичного характеру. Партії як активні суб'єкти політичного процесу з'являлись тільки під час виборчих кампаній, закликаючи потенційний електорат до використання звичної і відомої з радянських часів форми політичної участі – голосування.

Ключові слова: партійні ідентичності, чернівецька громада, політична партія, аполітичні ідентичності.

Н. Ротар

Особенности формирования новых партийных идентичностей в черновицком сообществе

Основными тормозящими факторами формирования партийных идентичностей на начальном этапе трансформационных преобразований стало отсутствие специального партийного законодательства и сохранение смешанной избирательной системы, что делало политические партии фактически «лишним» институтом политической системы. А в ситуации отсутствия определенной социальной базы функционирование политических партий в Украине вообще приобрело хаотичный характер. Партии как активные субъекты политического процесса появлялись только во время избирательных кампаний, призывая потенциальный электорат к использованию обычной и известной с советских времен формы политического участия – голосования.

Ключевые слова: партийные идентичности, черновицкое общество, политическая партия, аполитические идентичности.

N. Rotar

Features of the Formation of the New Party Identities in Chernivtsi Community

The main inhibiting factors of the parties' identities formation at its initial transformational stage were the absence of a special party legislation and preservation of a mixed electoral system, that made political parties, in

fact, «superfluous» institution of the political system. In situation of the absence of definite social base, the functioning of political parties in Ukraine in general has become chaotic. Party as active subjects of the political process appeared only during election campaigns, urging potential voters to use the usual and well-known of the Soviet-era forms of political participation – voting.

Key words: party identity, Chernivtsi community, political party, apolitical identity.

На початковому етапі постсоціалістичних трансформацій визначальними особливостями формування партійних ідентичностей громадян України було, по-перше, те, що на відміну від більшості посткомуністичних країн ЦСЄ, на території нашої держави не були створені партії з ретроспективною ідеологією, зокрема такі, що оголосили себе нащадками партій періоду національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. По-друге, в умовах кризового перебігу політичного процесу, інтенсивної руйнації звичної соціально-економічних відносин політична ідентифікація відбувалася від протилежного, коли громадяни швидше усвідомлювали, з ким вони себе категорично не ідентифікують, ніж відчували позитивну партійну ідентичність. По-третє, політична криза сприяла появі актуальної (ситуативної) ідентичності, яка формувалася безпосередньо у процесі політичних дій та ґрунтувалася на особистості політичного лідера.

Сучасна українська політична наука характеризується комплексом наукових досліджень, у яких здійснено аналіз процесів формування та динаміки партійних ідентичностей громадян України у цілому. Проте визначення специфіки подібних процесів на локальному рівні територіальних громад України тривалий час залишалося поза межами наукового інтересу політологічної спільноти. Дана стаття присвячена визначенню особливостей формування та ціннісного наповнення партійних ідентичностей чернівецької громади у 90-х роках ХХ ст.

Процес формування спектра нових партійних ідентичностей у чернівецькій громаді розпочався одночасно з плюралізацією електоральних процесів. У 1990 р. найбільш популярною некомуністичною політичною силою у місті був Народний рух України, який ідентифікаційно сприймався як «альтернатива застою», створена інтелігенцією та трансформована у масову громадську організацію. Маркерами ідентифікації з ідеологією Руху були твердження, які активно поширювалися у чернівецьких ЗМІ: «Рух може виконати свою місію, лише взявши владу»; «Рух об'єднує людей різних поглядів».¹

8 вересня 1991 р. відбулася звітно-виборна конференція Чернівецької обласної організації НРУ, у роботі якої взяли участь 125 делегатів від понад

тисячі членів.² На ній констатували, що у 1990–1991 рр. відбувся перехід апарату Проводу Руху на професійну роботу (зайнято постійно 4 працівники); «вдвойовано приміщення для Руху, почався випуск газети «Час», що мало величезне значення для пропаганди демократичних ідей, значно зросла матеріальна база; створено Буковинський комітет «Злагода», який об'єднує практично всі нові партії, організації та національно-культурні товариства; започаткована робота громадської приймальні Руху».³ Саме у цей період починає змінюватися характер ствердження ідентичностей з рухівською ідеологією. Якщо раніше акції Руху мали у м. Чернівці здебільшого деструктивний характер щодо органів тоталітарної системи, то на звітній конференції НРУ у 1991 р. наголошувалося, що «слід починати конструктивну співпрацю з органами влади» та «абсолютно нерозумним було б вимагати повної відставки Рад чи виконкомів різного рівня».⁴ Визначаючи дистанцію стосовно чернівецьких комуністів, голова крайової організації Руху О. Панчук вказував, що «важливим питанням для майбутнього є ставлення до комуністів – колишніх, чи тих, що причаїлися. Я переконаний, що більшість рядових членів партії є порядними людьми, які фактично були вимушені втупити до її лав. Ми повинні бути зразком демократичності по відношенню до них, проявити великодушність, щоб люди зрозуміли: ми не для того боролись за демократію, врешті за владу, щоб, оволодівши нею, з часом розправитись зі своїми опонентами, як це зробили більшовики зі своїми після 1917 року, коли винищували буржуазію «як клас». Вірю, що лише

тоді, коли ми підтвердимо свою цивілізованість, свою демократичність, ми завоюємо довір'я людей, обурених і заляканих десятиріччями комуністичної пропаганди».⁵

У значної частини чернівчан сформувалися позитивні ідентичності стосовно Демократичної партії України, стратегією якої, на думку лідера партії у м. Чернівці Т. Кияка, «є не власне боротьба за владу, яку сьогодні інколи приписують політичним силам, а в першу чергу передача влади народів. Демократична партія проти влади в одних руках, але це не означає, що вона проти сильної влади. Зате під сильною владою розуміється влада, що сильна своєю мудрістю, силою переконання. Ми за еволюційні, а не революційні перетворення».⁶ Чернівецький осередок ДемПУ, наголошуючи, що «партія увібрала у себе кращі традиції соціал-демократії Західної Європи», пишалася тим, що в культурологічних умовах Буковини політичні ідентичності мають будуватися з врахуванням національної специфіки: «Гішить і ось такий факт: на докір одного з гостей з приводу того, що збори проходять не тільки з національним прапором, а й з державним прапором України, румунським «трикольором», один з прихильників партії відповів: «Ми не маємо права порушувати закон і виходимо з того, що формуємо Демократичну партію України, а не Українську демократичну партію».⁷

У 1992 р. спектр політичних партій, стосовно яких формувалися політичні ідентичності чернівецької громади, утворювався з таких партій: Демократична партія України, Партія демократичного відродження України, Українська республі-

Таблиця 1

Стан поінформованості населення області про діяльність партій і об'єднань і ступінь довіри до них з боку населення, 1992 р. %

№ з/п	Назва партії / громадсько-політичного об'єднання	Населення області				Журналісти			
		інформованість		довіра		інформованість		довіра	
		так	ні	так	ні	так	ні	так	ні
1	Демократична партія України	12,3	61,3	6,0	49,0	42,5	14,9	44,7	36,2
2	Партія демократичного відродження України	10,0	61,7	7,0	47,3	14,9	44,7	10,6	44,7
3	Українська республіканська партія	18,9	58,1	8,9	49,6	34,0	27,7	42,5	34,0
4	Партія зелених України	21,7	56,0	17,0	43,7	51,1	19,1	38,3	34,0
5	Націоналістична партія України	17,0	59,0	10,4	44,6	21,3	40,4	14,9	61,7
6	Народний Ріх України	37,3	43,9	19,1	49,2	42,3	10,6	53,2	25,5

Джерело: Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних організацій, надісланих в Адміністрацію Президента України [8.12.92 р.] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 4–5.

канська партія, Партія зелених України, Соціалістична партія України, Народний Рух України. Зважаючи на те, що для оцінки характеру партійних ідентичностей важливе значення має рівень поінформованості та довіри до них, звернемося до даних соціологічного опитування, проведеного у Чернівецькій області у 1992 р. (таблиця 1).

Дані, наведені у таблиці 1, засвідчують, що найбільше чернівчани були поінформовані про ідеологію та діяльність Народного Руху України (37,3%), однак довіряли йому тільки 19,1% (-18,2). Друге місце за поінформованістю населення міста щодо своєї діяльності займала Партія зелених України (21,7%), довіряло партії – 17,0% (-4,7). Однак більше половини чернівецької громади не були поінформовані про діяльність жодної політичної партії, отже не визначалися зі своїми партійними ідентичностями. Це підтверджується кількістю членів міських осередків політичних партій, зареєстрованих у м. Чернівці (таблиця 2).

Отже, рівень поінформованості та довіри до політичної партії прямо залежить від кількості осередків та кількості членів осередків партії, що начисто демонструється прикладами чернівецьких осередків Партії зелених України та Народного

Руху України. Однак Партія зелених України, про діяльність якої була поінформована найбільша кількість чернівчан не представлена в жодній структурі влади не тільки міста, але й Чернівецької області.

На тлі низького рівня довіри до політичних партій регіональні органи влади почали проводити політику, спрямовану на поступове встановлення контролю за діяльністю місцевих осередків політичних партій. Першим кроком було створення у 1992 р. спільно з представниками партій та об'єднань ряду обласних комісій з питань соціально-економічного, політичного життя, проводилися масові заходи. Оцінюючи свої дії в цьому напрямку, ЧОДА, звітуючи в Адміністрацію Президента України, зазначала: «В цілому діяльність обласної державної адміністрації знаходить активну підтримку політичних організацій краю. Завдяки постійному діалогу владних структур з громадськістю в області зберігається порозуміння і спокій. Разом з тим політична активність партій стимулюється наявністю гострих протиріч в суспільстві. Наприклад, з точки зору керівників крайового проводу НРУ, обласних організацій ДемПУ, Республіканської партії, в державі прогресуючими темпами від-

Таблиця 2

Кількісні характеристики Чернівецьких міських осередків політичних партій, 1992 р.

№ з/п	Назва партії / громадсько-політичного об'єднання	Кількість осередків в м. Чернівці (в районах області)	Кількість членів міських осередків	Динаміка членства	Представництво партій у владних структурах різних рівнів
1	Демократична партія України	1 (8)	142	Падіння членства	1. Міськрада – 4 2. Чернівецька міськрада – 2 3. Районні Ради – 1 4. Апарат РДА – 2
2	Партія демократичного відродження України	1 (0)	7	Падіння членства	– Чернівецька міськрада – 3 – Апарат ОДА – 2
3	Українська республіканська партія	1 (3)	147	Без змін	– Чернівецька міськрада – 3 – Районні Ради міста – 2
4	Партія зелених України	3 (2)	90	Падіння членства	Немає
5	Соціалістична партія України	1 (7)	немає відомостей	немає	Немає
6	Народний Рух України	1 (7)	1524	“динаміка членства прямо пропорційна напруженості боротьби”	– Міськрада – 4 – Облрада – 2 – Районні Ради – 3 – Апарат РДА – 3 – Апарат ОДА – 2

Джерело: складено за: Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних організацій, надісланих в Адміністрацію Президента України 8.12.92 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 4–5.

бувається збідніння населення на фоні безкарного зловживання посадовими можливостями корумпованих керівників, і як наслідок цього – ріст злочинності, відсутність пального, використання процесу роздержавлення в інтересах номенклатури тощо».⁸ Наведений уривок звіту вказує, що регіональну владу турбує не стільки збідніння населення, скільки політична активність партій. Отже, вже у 1992 р. органи влади у м. Чернівці спрямували свої зусилля на формування аполітичних (провладних) ідентичностей, коли громадянин ідентифікує себе не з конкретною політичною силою, а з владою в етатичному вимірі.

У 1995 р. у м. Чернівці нараховувалося близько 80 осередків партій та громадські організації, які не отримали помітного розповсюдження та підтримки серед населення. Зокрема, на конференції Конгресу Українських Націоналістів вказувалося, що «значна частина громадян веде себе пасивно, не бере участі у політичних заходах, а цією ситуацією можуть скористатися лідери лівих сил і зробити спробу знову повернути народ до старих часів».⁹ За оцінками ЧОДА, які базуються на результатах власноруч проведеного соціологічного дослідження органів (опитано 1000 чоловік у червні 1995 р.), найбільш позитивно респонденти ставилися до Зеленого руху (Партія зелених, Зелений рух і світ Буковини), тоді як «партії та рухи загально-республіканського значення не отримали в області помітного розповсюдження», а підтримка населенням їх діяльності не відповідає їхньому статусу та амбіціям.¹⁰ Виняток складає лише ДемПУ – 18,6 % опитаних виявили позитивне ставлення до неї. При цьому у відповідях респондентів переважав емоційний бік, тобто їм імпонували назва та цільова декларація цих партій: екологія та демократія, а не конкретність і програмні документи, з якими більшість громадян не знайома. У м. Чернівці найбільш позитивно ставилися до Партії зелених, НРУ, УРП, ДемПУ, в сільських районах більше підтримували КПУ та СПУ. Отже, ідентифікаційно мешканці міста були більш демократичними.

З «відновленням діяльності районних партійних комітетів КПУ» у м. Чернівці в 1995 р. (зокрема, відбулася конференція комуністів Першотравневого району м. Чернівці. На базі існуючих в районі первинних партійних організацій було обрано районний партійний комітет, бюро райкому КПУ, першим секретарем – педагога Воробйова М.Н. Заслухали доповідь «Про сучасну політичну ситуацію та завдання комуністів області»¹¹) розпочався процес актуалізації як комуністичних, так і демократичних ідентичностей городян у партійному вимірі. Найбільш яскравим прикладом боротьби за ідентичності були два паралельних заходи, зорганізовані обласним осередком УРП та міським осередком КПУ: 22 жовтня 1995. р. з 13 до

15 год. на Соборній площі відбувся мітинг під гаслом «Людині праці – людська доля», організований обласною організацією УРП (заявку подано на 2000 учасників, в акції взяло участь близько 600 осіб); 25 жовтня 1995 р. з 16 до 17 години на Соборній площі відбувся мітинг з нагоди дня єдиних дій трудящих України на захист своїх прав та похід до Центральної площі (до 1991 р. там стояв пам'ятник В. Леніну), організований обласною та міською організаціями КПУ (заявка подана на 500 учасників, в акції взяло участь близько 300 осіб).¹²

У 1997 р. в м. Чернівці існували такі дестабілізуючі внутрішньополітичну ситуацію фактори, як заборгованість із виплат заробітної плати, пенсій, стипендій, соціальних виплат. Це дозволило політичним силам лівого спрямування активно використовувати соціальну проблематику як маркер ідентифікації зі своїми політичними партіями. Так, упродовж грудня 1997 р. обласні організації КПУ та Всеукраїнського Союзу робітників намагалися «дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в краї»¹³, що було особливо помітно напередодні «Всесоюзного політичного страйку», який ліві сили планували провести 17 грудня 1997 р. З цією метою комуністи розповсюджували листівки із закликом приєднатися до політичного страйку, в яких інформували краян про основні вимоги опозиції та мету політичної акції. З'явилася й листівка антипрезидентського спрямування, видана неіснуючою «організацією радянських патріотів» під гаслом «Переможи, народ України», яка закликала обрати у березні 1998 р. депутатами Верховної Ради представників Компартії України, не надавати підтримки «буржуазно-націоналістичним та демократичним партіям», вимагати відставки Президента Л. Кучми. Ці заклики не знайшли масової підтримки серед населення міста. Як наслідок, станом на 15 грудня 1997 р. лише міськом КПУ подав заявку на проведення 17 грудня політичної акції в обласному центрі за участю 500 осіб.¹⁴

Органи виконавчої влади області вживали дієвих заходів щодо нейтралізації подій, пов'язаних з проведенням 17 грудня політичного страйку Всеукраїнським Союзом робітників, що унеможливило масові виступи трудящих області під політичними гаслами організаторів цієї акції. Серед заходів лівих сил, проведених 17-18 грудня, найбільш чітко було організовано пікетування облдержадміністрації, у якому взяли участь 220 чоловік.¹⁵ Ініціаторами проведення пікетування виступили обком і міськом КПУ (секретар обкому КПУ, депутат обласної ради В. Довгешко, секретар міськом КПУ, депутат міської ради М. Виноградов), окремі члени обласної організації Всеукраїнського Союзу робітників та ініціативна група пенсіонерів Міністерства оборони. Працівники місцевих підприємств та профспілок краю участі у зазначе-

ному заході не брали. Вимоги учасників акції протесту мали переважно економічний характер і стосувалися здебільшого шляхів вирішення соціальних проблем, зокрема погашення заборгованості по пенсіях, заробітній платі та соціальна допомога. Загалом пікетування проходило у спокійній обстановці, без порушень громадського порядку.

Упродовж 1997 р. партійними осередками КПУ та СПУ у взаємодії з обласною організацією Всеукраїнського Союзу робітників було організовано 17 акцій протесту (мітингів, демонстрацій, пікетувань, урочистих зборів тощо), в яких загалом взяли участь 1690 осіб переважно старшого віку.¹⁶ Масові заходи лівих сил проводилися під типовими гаслами – «Антинародним реформам – ні!»; «Народ України, встань з колін!», «Ліві сили – за незалежну і міцну Україну!», «Геть Президента Кучму!», «Демократи – нам урок! Голосуй за лівий блок!», «Соціалістичне народовладдя – спасіння України!». Отже, комуністичні цінності, навіть на тлі складної соціально-економічної ситуації, не стали маркерами ідентифікації для чернівецької громади та не стимулювали протестну політичну активність.

У січні – березні 1998 р. тривала організаційна розбудова новостворених обласних організацій політичних партій (станом на 20.03.1998 р. на території Чернівецької області офіційно зареєстровані і функціонують 20 обласних організацій політичних партій та 145 громадських організацій), здійснювалась підготовка та проведення передвиборчої агітаційно-пропагандистської роботи.¹⁷ Серед обласних осередків політичних партій найбільшою популярністю у м. Чернівці користувалися, за даними соціологічних опитувань, проведених у лютому 1998 р. ЧОДА, обласні осередки КПУ (6,4 %), НРУ (5 %), НДП (4 %), СДПУ(о) (4,2 %), ЛПУ (4,2 %), СПУ (12,1 %), ВО «Громада» (1,4 %), АПУ (1 %). Проте переважна більшість електорату ідентифікаційно не визначала себе як прихильника конкретної політичної партії, а ідентифікувала себе з політичним напрямком: близько 16 % виборців у лютому 1998 р. ідентифікували себе з політичними силами демократичного та національно-демократичного спрямування, близько 15 % електорату – комуністичного та соціалістичного, 8 % – з соціал-демократією. 11 % виборців не ідентифікували себе з жодною політичною силою.¹⁸

Серед зареєстрованих по чотирьох одномандатних виборчих округах (№№202-205) 73-х кандидатів у депутати Верховної Ради України по 5 чоловік репрезентують ДемПУ і ВО «Громада», по 4 особи представляють відповідно НДП, Народний Рух України, СДПУ, по 3 кандидати висунуті від ЛПУ, СДПУ та ПЗУ.¹⁹ Для поширення маркерів ідентифікації з політичною партією останні достатньо інтенсивно використовували засоби на-

очної передвиборної відеоагітації, пропагандистські листівки, плакати, буклети, іншу друковану продукцію, розраховану на різні вікові групи електорату. Потужність інформаційних ресурсів визначалася насамперед наявністю власних друкованих органів, які були в осередку КПУ («Об'єктивна газета», «Радянська Буковина» – друкувалися за межами області, головний редактор обох видань В. Довгешко), та НРУ («Нова буковинська газета»), головний редактор – Ганна Задорожна). Обласна організація АПУ активно використовує у своїй діяльності можливість часопису «Селянські інтереси» (редактор Анатолій Чабан). Неодноразово заявляли про намір заснувати власний друкований орган осередки НДП та ДемПУ, однак втілити ці наміри в життя до 29 березня лідери цих партійних організацій не встигли.²⁰

Загалом початок передвиборчої кампанії 1998 р. суттєво вплинув на перебіг подій у суспільно-політичному житті міста. Насамперед, суттєво активізувався процес легалізації новостворених осередків політичних організацій та громадських об'єднань. Так, якщо у вересні 1998 р. на території області було офіційно зареєстровано 11 обласних осередків політичних партій і 111 громадських об'єднань та благодійних фондів, то станом на 9 січня 1998 р. ці показники становили відповідно 18 і 135. Процес активного створення нових осередків політичних партій напередодні виборів зумовив певну ревізію ідентичностей чернівчан. За даними ЧОДА «з метою консолідації національно свідомої, політично незаангажованої частини електорату в березні 1997 р. на теренах краю створено обласне громадське об'єднання «Буковина», головою якого обрано голову облдержадміністрації Георгія Філіпчука. Організація, районні та первинні осередки якої створені в усіх районах області, об'єднує понад 26 тисяч членів і об'єктивно є найпотужнішою громадською силою, якій до снаги виконати покладену на неї об'єднавчу і стабілізаційну роль».²¹ Отже, це було ще одним свідченням того, що політика ідентичності, яка здійснювалася регіональною владою, може бути охарактеризована як така, що спрямована на формування і ствердження аполітичних ідентичностей у сфері політичних відносин, які були змістовно аморфними, розмитими у смислового наповненні, і відповідно їх носії доволі легко керованими.

Аналіз політичної ситуації в м. Чернівці напередодні виборів 1998 р. засвідчив, що більшість обласних політичних та громадських організацій не мали намірів блокуватися з метою визначення спільних кандидатів у депутати до місцевих рад і, особливо, кандидатів у депутати до Верховної Ради України. Ця тенденція особливо чітко проявилася під час кампанії зі збору підписів під партійними підписними листками. Усі обласні організації по-

літичних партій краю активно включилися в боротьбу за виборця. Найбільше підписів зібрали обласні організації СДПУ(о) (35 тисяч) та НРУ (30 тисяч). Значну кількість підписів зібрали також активісти обласних осередків ПЗУ (18 тисяч), Все-

українського об'єднання «Громада» (16,8 тисячі) та ЛПУ (15,5 тисячі).²² Проте основний показник, що вказував на стабільність партійних ідентичностей – членство в партії, – залишався для чернівецької громади в зоні нульових показників (таблиця 3).

Таблиця 3

Кількість членів чернівецьких міських осередків політичних партій, 1998 р.

№	Назва політичної партії	Кількість членів партійного осередку	Кількість висунутих партією кандидатів у депутати Чернівецької міської ради
1.	Ліберальна партія України	468	15
2.	Соціалістична партія України	116	3
3.	Соціал-демократична партія (об'єднана)	2352	30
4.	Народний Рух України	160	3
5.	Українська партія справедливості	60	2
6.	Комуністична партія України	250	2
7.	Народно-демократична партія	225	30
8.	Всеукраїнське об'єднання «Громада»	367	4
9.	Партія зелених України	1768	4
10.	Партія «Реформи і порядок»	78	19
11.	Українська республіканська Партія	64	7

Джерело: складено за: Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 15–16) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 17–23, 42, 52, 103, 112; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 17–18) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 15, 27, 38, 78, 110, 116; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 19–20) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 3, 13–18, 61, 82–87, 98, 107; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчий округ № 21) // Архівний відділ Черніве-

цької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 41, 100, 109, 118, 141; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 22 – 23) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 20, 58, 94; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 13–14) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 2–7, 140; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 24–25) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 29, 41–41 зв.; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунанню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати

міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 22–27) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 51. – Арк. 13–18; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунуттю кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 28 – 29) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 118, 175; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунуттю кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 30) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 86–86 зв.; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висунуттю кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 31) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 54. – Арк. 86.

Дані таблиці наочно демонструють зміни в тенденціях політики ідентичності регіональної влади. Якщо раніше ми говорили про формування аполітичної ідентичності, то починаючи з виборів 1998 р., регіональна політика формування партійних ідентичностей у партійному вимірі почала базуватися на формуванні та ствердженні партійних ідентичностей щодо партії влади. Зокрема, аналіз протоколів засідань міських партійних осередків, протоколів загальних зборів трудових колективів по висунуттю кандидатів у депутати міської ради та протоколів окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради дозволив визначити співвідношення між кількістю членів партії та кількістю висунутих нею кандидатів у депутати міської ради. На виборах 1998 р. вперше в електоральному просторі з'являється СДПУ (о), кількість членів міського осередку якої становить 2352, а кількість висунутих депутатів – 30. Натомість, Партія зелених України, яка тривалий час функціонувала в місті, користувалася довірою та нараховувала 1768 членів, висунула тільки 4 кандидатів. Отже, ці показники вказують на те, що політика формування аполітичних у партійному вимірі ідентичностей чернівецької громади

сформувала «вільне» електоральне поле, на якому як ідентент успішно, поза конкуренцією, змогла діяти партія влади – СДПУ(о). Додатковим фактором, який вказує на активну участь органів влади як ідентента у формуванні партійних ідентичностей чернівчан, було те, що в органах державної влади працювало багато керівників і активістів політичних сил, що брали участь у виборах 1998 р., – НРУ, НДП, ЛПУ, СДПУ(о) (заступник голови облдержадміністрації М. Папієв), ВО «Громада» (голова Чернівецької обласної ради Г. Галиць).

Щодо перемоги парламентських виборів 1998 р. КПУ, то на регіональному рівні поряд з ейфорією (26 грудня 1998 р. відбувся пленум обласного комітету КПУ, на якому йшлося про те, що «після очікуваної перемоги на виборах, представники лівих сил мають очолити усі основні владні структури, користуючись принципом «Від єдиної кандидата до єдиної команди»²³) чітко простежувалася тенденція до зменшення кількості чернівчан, навіть в електоральній ситуації, які ідентифікували себе з цінностями цієї політичної сили. Так, керівництво міської організації КПУ відмовилося виконувати постанову пленуму обкому про перереєстрацію членів міської організації КПУ та створення замість міськкому КПУ трьох райкомів. Отже, заклик до чернівчан «Комуністична партія – це єдина сила, яка в змозі зберегти народ України від рабства і геноциду. Комуністи Буковини вважають, що необхідно взяти владу у свої руки та ліквідувати антинародну владу», залишився без відповіді.

Упродовж 1998 р. ліві політичні сили області провели 23 мітинги і збори, 7 пікетувань органів державної виконавчої влади, в яких взяло участь загалом понад 4 тис. осіб. Основні вимоги учасників акцій протесту були такі: змінити існуючий курс реформ, відправити у відставку Президента та уряд України, негайно погасити заборгованість по зарплаті, пенсіях і соціальних виплатах, терміново розпочати реприватизацію та дати правову оцінку зловживанням при проведенні приватизації, захистити інформаційний простір держави від культу насильства та розпусти, не допустити вступу України до НАТО, привести прожитковий мінімум у відповідність до вартості споживчого кошика, проіндексувати заощадження населення та заборговану заробітну плату, забезпечити неухильне виконання конституційних прав на безоплатну освіту та медичне обслуговування, переглянути чинне пенсійне законодавство з метою збільшення мінімальних пенсій, дієвого зарахування трудового стажу при визначенні пенсій та ліквідації необґрунтованих привілеїв для окремих категорій населення. В оцінках Чернівецької облдержадміністрації, «Демагогічний характер подібної пропаганди, одіозність особистостей місцевих керівників комуністичної та соціалістичної опозиції, а також

інтенсивна упереджувальна робота з громадськістю дозволять звести нанівець сподівання антидержавних сил на масовий характер акцій протесту».²⁴

Упродовж 1998 р. голова ОДА Т. Бауер провів 6 зустрічей з лідерами обласних осередків політичних партій і громадських організацій різної політичної орієнтації. Керівництвом ЧОДА проведено 8 зустрічей з активом опозиційних політичних сил, на яких розглядалися вимоги учасників акцій протесту. На всі вимоги учасників акцій протесту підготовлені і направлені аргументовані та конкретні відповіді, що, безумовно, сприяло покращенню суспільно-політичної ситуації в області: «Активна робота органів влади щодо попередження масових проявів невдоволення та відновлення роботи політичної ради при облдержадміністрації, зумовили фактичну відсутність на теренах області деструктивної опозиції (за винятком частини активістів обласного осередку КПУ)».²⁵

Основними гальмуючими чинниками формування партійних ідентичностей на цьому етапі трансформаційних перетворень стала відсутність спеціального партійного законодавства та збереження змішаної виборчої системи, що робило політичні партії фактично «зайвим» інститутом політичної системи. А в ситуації відсутності визначеної соціальної бази, функціонування політичних партій в Україні взагалі набувало хаотичного характеру. Партії як активні суб'єкти політичного процесу з'являлися тільки під час виборчих кампаній, закликаючи потенційний електорат до використання звичної і відомої з радянських часів форми політичної участі – голосування. Це призвело до того, що наприкінці 1990-х рр. структура партійних ідентичностей чернівецької громади набула наступного вигляду: (1) громадяни з поляризованою ідентичністю демонструють виключну орієнтацію на одну політичну силу поруч з жорстким, непримиренним дистанціюванням від усіх інших. Цей тип ідентичності насамперед характеризує прихильників радикальних політичних партій та межових сегментів партійного спектра в системі ліві – праві; громадяни з лояльною ідентичністю позначені сильною прив'язкою до ідей власної партії та поміркованим запереченням програмних установок інших політичних сил; громадяни з негативною ідентичністю характеризуються недостатньо стійкими орієнтаціями на програмні гасла будь-якої однієї партії та різким запереченням можливості підтримки конкретної політичної сили; громадяни з апатичною ідентичністю визначаються відсутністю чітко оформлених та усвідомлених установок на підтримку або заперечення ідеології будь-якої партії. Дві останні категорії були найбільшими за кількістю, свідченням чого є насамперед статистичні дані щодо кількості членів політичних партій.

¹ Семенів А. До конструктивного діалогу. Нотатки із зустрічі з «неформалами» // Радянська Буковина. – 1990. – 27 березня. – № 60. – С. 3.

² Масан О. Нова доба настала / О. Масан // Чернівці. – 1991. – 13 вересня. – № 38. – С. 1.

³ Михайловський В. «Головне – це виграти референдум!». Інтерв'ю з головою крайової організації Руху О. Панчуком / В. Михайловський // Буковина. – 1991. – 14 вересня. – № 10/173. – С. 2.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Демократична партія – місток до взаєморозуміння. Інтерв'ю Т. Кияка. Розмову вела В. Мацерук // Радянська Буковина. – 1990. – 31 жовтня. – № 208. – С. 3.

⁷ Там само.

⁸ Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних, надісланих в Адміністрацію Президента України 8.12.92 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 1.

⁹ Голові облдержадміністрації І.М. Гнатишину. Експрес-інформація станом на 28 липня 1995 року. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. – Арк. 26.

¹⁰ Там само.

¹¹ Голові облдержадміністрації І.М. Гнатишину. Експрес-інформація станом на 15 вересня 1995 року // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. – Арк. 63.

¹² Голові облдержадміністрації І.М. Гнатишину. Експрес інформація станом на 20 жовтня 1995 року // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. – Арк. 88.

¹³ Кабінету Міністрів України [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [08.01.1998] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 2

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 10.

¹⁷ Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області в січні – березні 1998 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [20.03.96 № 07.37/1-510] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 46.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само. – Арк. 47.

²¹ Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 10.

²² Кабінету Міністрів України [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [08.01.1998] //

ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 3.

²³ Інформація про суспільно-політичну ситуацію в області в грудні [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [05.01.99] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 748. – Арк. 2

²⁴ Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася в області впродовж 1998 року [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 748. – Арк. 8.

²⁵ Там само. – Арк. 9.

УДК 323 (477): 004. 738.5

© Максим Волошин
(Чернівці)

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖ НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

У статті автор аналізує теоретичний та практичний аспекти віртуальних спільнот. Порівнюються віртуальні спільноти політичних партій, які входять до парламенту. Простежується вплив віртуальних політичних спільнот на політичний процес сучасної України.

Ключові слова: комунікація, мережа, соціальна мережа, віртуальна спільнота, інтернет-технології.

М. Волошин

Влияние интернет-сетей на политический процесс: региональное измерение

В статье автор анализирует теоретический и практический аспекты виртуальных сообществ. Сравниваются виртуальные сообщества политических партий, входящих в парламент. Прослеживается влияние виртуальных политических сообществ на политический процесс современной Украины.

Ключевые слова: коммуникация, сеть, социальная сеть, виртуальное сообщество, интернет-технологии.

M. Voloshyn

The Internet-Networks Influence on the Political Process: The Regional Survey

The article examines the theoretical and practical aspects of virtual communities. The author compares virtual communities of political parties of the Parliament. The author shows the influence of virtual political communities on the political process of modern Ukraine.

Keywords: communication, network, social network, virtual community, internet-technology.

Нині, в епоху інформаційного суспільства, важливим елементом соціальної комунікації постають інтернет-спільноти. Розширення поля комунікації є можливим завдяки феномену мережевих спільнот, який пришвидшує розвиток інтернет-технологій. Сучасні засоби комунікації стирають кордони між державами. Новітні технології змінюють не тільки можливості зв'язку, але й механізми взаємодії у середині держави: публічне управління, обмін знаннями, товарами та послугами.

У наш час перебіг світового політичного процесу та держав, зокрема, здійснюється за допомогою сучасних комунікативних технологій, які впливають не тільки на побутову сферу життя соціуму, але й на політичну реальність. Таке широке застосування у політичній практиці інформаційних технологій сприяє швидкому поширенню інтернет-мереж та збільшенню їх впливу на громадськість.

Застосування сучасних інтернет-технологій дозволяє практично миттєво мобілізувати значні групи людей. Використання при цьому протестної риторики здатне створити серйозну загрозу для чинної політичної влади. Підтвердженням тому є масові акції протесту в Сирії, Єгипті, Росії, Україні, Ірані та ряді інших країн, які були організовані з використанням високотехнологічних електронних засобів у інтернет-мережах. Однак для розуміння аспектів формування, функціонування та впливу інтернет-спільнот варто звернути увагу на теоретичні підходи до вивчення концепту мережі.

Вважається, що у науковий обіг термін «соціальна мережа» був уведений у 1954 р. соціологом Д. Барнсом у праці «Класи і зібрання у норвезькому острівному приході». Д. Барнс розвинув підхід до дослідження взаємозв'язків між людьми за допомогою візуальних діаграм, у яких окремі індивіди представлені у вигляді точок, а зв'язки між ними – у вигляді ліній.

У своїй праці «Третя хвиля» Е. Тоффлер у кінці ХХ ст. зазначає, що розвиток інформаційного суспільства призводить до демасифікації. Масове суспільство зникає разом з другою хвилею, а йому на зміну приходять нове за структурою суспільство, основною рисою якого є децентралізація¹.

Першим документальним описом соціальної взаємодії, яка стане можливою завдяки мережі, була серія заміток, написаних Дж. Ліклайдером з Массачусетського технологічного інституту в серпні 1962 р. У цих замітках обговорювалася концепція «Галактичної мережі». Автор передбачав створення глобальної мережі взаємопов'язаних комп'ютерів, за допомогою якої кожен зможе швидко діставати доступ до даних і програм, розташованих на будь-якому комп'ютері.

Ця концепція дуже близька до сучасного розуміння інтернету. У 1962 р. Дж. Ліклайдер став